

Marijana Giba*

Posthladnoratovska diplomacija prinude – Balkanski ratovi i „odmetnute” države: Bosna, Kosovo, Afganistan i Irak

Sažetak

U radu se analiziraju četiri slučaja diplomacije prinude od kojih svaka predstavlja jedan aspekt suvremenih sigurnosnih ugroza: teritorijalna agresija motivirana nacionalističkim i etničkim aspiracijama (Bosna), agresija protiv vlastitog stanovništva zbog želje za samoodređenjem (Kosovo), terorizam (Afganistan) i oružje za masovno uništavanje (Irak). Cilj je provedene analize identificirati čimbenike koji su utjecali na ishod (uspjeh/neuspjeh) provedene strategije. Kao kriterij vrednovanja ishoda koristi se Jentlensov *cost/benefit* model koji se temelji na zadovoljenju kriterija proporcionalnosti, recipročnosti i vjerodostojnosti. Uspjeh diplomacije prinude u Bosni imao je značajan utjecaj na odabir strategije za Kosovo, koji se smatra graničnim uspjehom s obzirom na dugotrajnost zračne kampanje. Diplomacija prinude u slučaju Afganistana i Iraka nije polučila željene rezultate te su ciljevi ostvareni primjenom sveobuhvatne vojne sile. Uzevši u obzir rezultate analize koji upućuju na zaključak da je diplomacija prinude, unatoč konceptualnoj jednostavnosti, kompleksna strategija čiji je ishod uvelike određen nizom kontekstualnih varijabli uz prilično ambivalentan karakter, svrha je ovoga rada spoznaja korisnosti i perspektive primjenjivosti Jentlensova modela u objašnjenju uspjeha, odnosno neuspjeha strategije prinude.

Ključne riječi: diplomacija prinude, međunarodni odnosi, odvratanje, pri-sila, Irak, Afganistan, Bosna, Kosovo.

Uvod

Hladnoratovska ideološka borba demokratskog zapadnog svijeta predvođena SAD-om protiv komunističko-socijalističkog Sovjetskog Saveza i njegovih država satelita obilježena je strateškim zadržavanjem i odvratanjem s ciljem sprečavanja direktnog sukobljavanja dvaju supersila, uz istovremenu primjenu vojnih intervencija u stvaranju i održavanju saveznika diljem zemalja Trećeg svijeta. Pad

---

* Marijana Giba, mag. int. rel. et dipl. marijanagiba@yahoo.com

Berlinskog zida, raspad SSSR-a te posljedično nestanak američko-sovjetske konfrontacije i bipolarizacije svijeta označili su kraj jedne epohe te najavili početak značajnih promjena na međunarodnoj sceni. Unatoč optimističnim predviđanjima o „svijetu uspješnih demokracija koje međusobno žive i surađuju u miru” (Kissinger, 2015: 271) navedeni je optimizam vrlo brzo izbljedio, a blokovski hladnoratovski antagonizam zamijenjen je novim podjelama i novim asimetričnim ugrozama: etnički i vjerski sukobi, radikalni nacionalizmi, građanski ratovi, socijalno-ekonomske disproporcije, masovne migracije, eskalacija međunarodnog terorizma, proliferacija oružja za masovno uništavanje (OMU) te sve veći broj propalih država. Jedno od temeljnih sigurnosnih pitanja u novonastalom okruženju svakako je pitanje kako se boriti protiv takvih izazova.

Diplomacija prinude¹ predstavlja strategiju kriznog menadžmenta koja korištenjem prijetnje silom, u uvjeravanju protivnika da odustane od daljnjeg djelovanja ili da ga poništi, nudi alternativu u odnosu na tradicionalne vojne strategije. U konceptualnom smislu, strategija podrazumijeva iznošenje zahtjeva koji je popraćen vjerodostojnom prijetnjom i koji može sadržavati određene ustupke kao nagradu za suradnju, a na koju protivnik odgovara otporom ili suradnjom. George (1993: 11–12) navodi kako na uspjeh utječu dvije varijable: što se zahtijeva od protivnika i koliko je on voljan udovoljiti traženom zahtjevu, pri čemu je protivnička motivacija da se opire uvelike određena onime što se od njega traži. Završetkom hladnog rata upotreba diplomacije prinude od strane zapadnih sila značajno se povećala, s obzirom na novonastale promjene na međunarodnoj sceni i povećanje nestabilnosti proliferacijom niza novih država, od kojih se većina pokazala nesposobnom u obavljanju svojih temeljnih funkcija (Jakobson, 1998: 1). Završetkom hladnog rata i raspadom Sovjetskog Saveza, SAD je kao jedina svjetska velesila bez pravog protivnika na ekonomskom, kulturološkom, političkom i napose vojnom polju, trebao relativno jednostavno rješavati svjetska sigurnosna pitanja. No, praksa je pokazala da je strategija američke diplomacije prinude, unatoč svojoj superiornosti, postizala iznenađujuće malo uspjeha u konfrontacijama sa značajno slabijim protivnicima (Byman i Waxman, 2002: 1–2).

¹ Među autorima postoje određeni prijepori vezani uz opseg i sadržaj pojma diplomacije prinude. Dio autora inzistira na defenzivnom određenju s naglaskom na persuaziji i pogodovanju pri čemu je prijetnja silom isključivo u ulozi kazne (George, 1993; 1994; Haun, 2015), dok dio autora zagovara ofenzivni pristup u sklopu kojeg je stvarna upotreba ograničene sile ključna komponenta strategije (Byman i Waxman, 2002; De Wijk, 2001; Shelling, 2008). Drugi prijepor odnosi se na konstrukt samog pojma. Prema Shellingu (2008) diplomacija prinude sastoji se od ofenzivne prisile (*compellence*) i defenzivnog odvratanja (*deterrence*) dok dio autora smatra da je odvratanje zasebna strategija (George, 1993; 1994). U kontekstu ovog rada pod diplomacijom prinude podrazumijeva se ofenzivno određenje strategije koja uključuje oba elementa (prisila i odvratanje).

Metodologija

U radu se koristi kvalitativan pristup primjenom metode studije slučaja. Zadatak je rada istražiti i analizirati četiri slučaja diplomacije prinude iz prakse s ciljem dobivanja odgovora na pitanja: (1) koji su čimbenici pridonijeli uspjehu diplomacije prinude? i (2) koji su čimbenici utjecali na neuspjeh diplomacije prinude? Studije su koncipirane na način da se nakon kratkog osvrtu na pozadinu krize, daje prikaz odabrane strategije i provedenih ključnih aktivnosti. Kao kriterij vrednovanja uspjeha koristi se Jentlesonov model prema kojem izgledi za uspjeh diplomacije prinude ovise o procjeni koja se temelji na tome da cijena nesuradnje koja može biti nametnuta ciljanom državi i dobiti suradnje koji mogu biti ponuđeni, mora biti veća od dobiti nesuradnje i troškova suradnje za ciljanu državu metu. Sposobnost države da okrene tu ravnotežu u svoju korist počiva na zadovoljenju tri kriterija: proporcionalnost,² recipročnost³ i vjerodostojnost⁴ (Jentleson, 2006: 3). Dodatne varijable uzete u obzir su domaća i međunarodna podrška, jasnoća cilja, ograničenost zahtjeva, unilateralna ili koalicijska prisilna diplomacija, te prihvatljivost rata. Kriterij odabira slučajeva postavljen je na način da svaki predstavlja jedan aspekt suvremenih sigurnosnih ugroza: teritorijalna agresija motivirana nacionalističkim i etničkim aspiracijama (Bosna), agresija protiv vlastitog stanovništva zbog zahtjeva za samoodređenje (Kosovo), borba protiv terorizma (Afganistan) i proliferacija oružja za masovno uništavanje (Irak).

Bosna i Hercegovina

Za razliku od brzog i mirnog raspada Sovjetskog Saveza i Čehoslovačke, raspad Jugoslavije obilježen je dugim i krvavim sukobima, prvo u Republici Hrvatskoj, a zatim u Bosni i Hercegovini.⁵ Iako su i SAD i Europa i UN osudili srpsku agresiju, međunarodna zajednica nije uspjela naći djelotvorna sredstva da je zaustavi. Pored paketa

² Koja se odnosi na odnos između opsega i naravi ciljeva koji se žele postići i sredstava korištenih u pokušaju ostvarenja postavljenih ciljeva.

³ Što podrazumijeva uzajamnost djelovanja, odnosno eksplicitno ili međusobno prešutno razumijevanje povezanosti između ustupaka koji se daju i ustupaka na koje pristaje ciljana država meta.

⁴ Kojoj je fokus na stvaranju percepcije kod ciljane države mete da će kategorično odbijanje suradnje imati ozbiljne posljedice.

⁵ Ratni sukobi u Bosni započeli su u proljeće 1992. godine, nedugo nakon proglašenja srpskih autonomnih oblasti koje su deklaracijom od 10. siječnja 1992. proglašene Srpskom republikom Bosne i Hercegovine, međunarodnog priznanja Bosne i Hercegovine, te nakon što je Alija Izetbegović odbio zahtjev bosanskih Srba o povlačenju objave o nezavisnosti (Holbrooke, 1998: 33).

sankcija i formalnih zaključaka⁶ nisu postojali mehanizmi za njihovu provedbu⁷ osim upućivanja prosvjednih nota, povremenih prijetnji o uporabi vojne sile te ograničenih vojnih udara⁸ koje su bosanski Srbi redovito ignorirali i odgovarali daljnjom agresijom.⁹ Razlog takvom djelovanju leži u činjenici da je SAD na rat na prostoru bivše Jugoslavije gledao kao na europski problem, dok su Europljani izabrali da ne zauzimaju čvrst stav,¹⁰ ograničavajući se na slanje UN-ovih mirovnih snaga (Holbrooke, 1998: bilješka čitaocu) i provođenje pregovora za pronalazak političkog rješenja sukoba.¹¹ Kontinuirano neslaganje zapadnih sila oko načina angažmana u Bosni potkopavao je njihovu vjerodostojnost i sposobnost učinkovitog djelovanja, dok su bosanski Srbi, potaknuti nesposobnošću Zapada i vlastitom sposobnošću odupiranja zahtjevima konstantno pojačavali svoju agresiju.¹² Holbrooke navodi kako je greška Zapada bila što su Srbe tretirali kao razumne ljude s kojima će biti moguće pregovarati i naći kompromis, dok su u stvarnosti Srbi poštovali isključivo silu te nedvosmislenu i vjerodostojnu prijetnju da će ona biti upotrijebljena (Holbrooke, 1998: 157). Genocid u Srebrenici, masakr na Markalama i pojačanje intenziteta napada na Sarajevo te opsade Žepča, Goražda i Bihaća natjeralo je zapadne europske sile i SAD da promijene retoriku. Lon-

⁶ Koji su uključivali zabranu leta, nadzor nad teškim naoružanjem, raspuštanje svih logora, uspostavu zona sigurnosti, prekid opsade bosanskih gradova i strogu primjenu sankcija.

⁷ Vijeće sigurnosti, iako je prijetilo, nikada nije poduzelo konkretne vojne akcije. U početku je u pitanju bila nezainteresiranost, a kasnije su UN i neke zapadne zemlje kočile vojne akcije, jer su smatrale da će imati kontraefekt.

⁸ Vojne akcije bile su obilježene pojedinačnim vojnim udarima na srpske položaje ili udarima na pojedinačne vojne ciljeve, npr. tenkove, skladišta oružja, vojne piste, i dr., a koji nisu nanijeli nikakvu značajniju štetu bosanskim Srbima.

⁹ Postoji više od 30 sporazuma o prekidu vatre koji nisu dali nikakav učinak (Mock, 1998: 178).

¹⁰ Tadašnji generalni tajnik UN-a Butros Butros Gali uskratilo je britanskom zapovjedniku u Sarajevu, generalu Rupertu Smithu, ovlaštenje da zatraži zračne udare NATO-a nakon čega je došlo do debate da li zapadne sile uopće trebaju ostati u Bosni. Francuski predsjednik Chirac smatrao je da se angažman zapadnih sila u Bosni ili mora povećati i postati agresivniji ili se moraju povući, jer je postojeći intenzitet neučinkovit. Također, naglasio je da SAD više ne može ostati po strani (Holbrooke, 1998: 69).

¹¹ Pregovori su vođeni pod pokroviteljstvom ICFY-a. Vance-Owenov mirovni plan predložen u travnju 1993. godine propao je zbog nezainteresiranosti zaraćenih strana, ali i nedostatka potpore od strane SAD-a i Europe u osiguranju vojne potpore kojom bi osigurali implementaciju plana. Uslijedio je Owen-Stoltenbergov mirovni plan u kolovozu 1993. godine koji je kao i nekoliko narednih pokušaja za pronalazak mirnog rješenja propao (Burg, 2003: 59–60).

¹² Nakon NATO-vih ograničenih zračnih udara na srpske položaje zbog granatiranja UN-ovih sigurnih zona, bosanski Srbi odgovorili su uzimanjem 350 UN mirovnjaka koje su zavezali za stabla i telefonske stupove kao „ljudske štitove“. Taoci su pušteni nakon navodnog tajnog sastanka između francuskog generala Janviera i Ratka Mladića na kojem je Srbima obećano da se zračni udari NATO-a neće ponoviti. UN je poricao takav dogovor, iako je nakon toga pojačan intenzitet srpskih napada, na što ni NATO ni UN nisu odgovorili nikakvim protuakcijama (Holbrooke, 1998: 67–68).

donskom konferencijom donesena je odluka da će samo NATO odlučivati o upotrebi zračnih snaga.¹³

Nova strategija prinude u Bosni podrazumijevala je *shuttle* diplomaciju¹⁴ koju je predvodio Richard Holbrooke uz potporu kontakt skupine.¹⁵ Presedan koji je utjecao na uspjeh bila je činjenica da je *shuttle* tim imao slobodu djelovanja, a kontakt skupinu su naknadno izvještavali o postignutom (Holbrooke, 1998: 87). Znatnom preokretu u ravnoteži snaga pridonijela je i hrvatska ofenziva koja je zadala prvi poraz Srbima, a koja je utjecala i na diplomatsku ofenzivu. Naime, kako navodi Holbrooke, diplomacija ne može očekivati srpske ustupke za pregovaračkim stolom sve dok na bojnopolju nižu samo uspjehe¹⁶ (Holbrooke, 1998: 75). Preokret u odnosu moći, ujedno i prvi test za dokazivanje vjerodostojnosti diplomacije prinude, kao i prvi konkretniji vojni odgovor NATO-a uslijedio je nakon drugog raketiranja sarajevske tržnice Markale 28. kolovoza 1995.¹⁷

Operacija Deny Flight

Vijeće sigurnosti je 9. listopada 1992. usvojilo rezoluciju 781 koja je uključivala zabranu vojnih letova iznad Bosne, na temelju koje je NATO pokrenuo operaciju *Sky Monitor* kojom je kontrolirao provođenje navedene rezolucije. Međutim, s obzirom na to da NATO nije imao ovlaštenje za poduzimanje akcija protiv prekršitelja, već isključivo njihovo prijavljivanje, 31. ožujka 1993. Vijeće sigurnosti donosi rezoluciju 816 koja proširuje zabranu i na civilne letove, odobrava poduzimanje konkretnih mjera protiv prekršitelja, te odobrava pružanje zračne potpore aktivnostima UNPROFOR-a. Slijedom navedenog, 12. travnja 1993. pokrenuta je operacija *Deny Flight* kao potpora navedenoj rezoluciji, a koju je general Michael Ryan, zapovjednik zračnih snaga za

¹³ Do tada je za aktivaciju zračnih udara bilo potrebno odobrenje i NATO-a i UN-a, tzv. „dvojni ključ“, što je u praksi onemogućavalo agresivniji angažman NATO-a jer je UN redovito ulagao veto. Nova izmjena u djelovanju odnosila se samo za Goražde i Sarajevo (Holbrooke, 1998: 75–76).

¹⁴ Pregovaranje koje se odvija preko posrednika, dok istovremeno između pregovaračkih strana nema direktnog kontakta (Kovačević, 2004: 257).

¹⁵ SAD, Francuska, Velika Britanija, Njemačka i Rusija.

¹⁶ Da bi pregovori polučili uspjeh bilo je potrebno da zaračene strane dođu do spoznaje da su za ostvarenje ciljeva iscrpljene sve mogućnosti koje su podrazumijevale isključivo vojnu akciju, odnosno da su se našli u pat poziciji koja niti jednoj strani ne omogućava napredak. Pregovarački tim do takve situacije namjeravao je doći stvaranjem nove ravnoteže snaga na terenu, pri čemu bi bosanski Srbi izgubili vojnu premoć i kontrolu nad osvojenim teritorijem, te opsežnim vojnim akcijama NATO-a kojima bi prisilili bosanske Srbe i Miloševića da sjednu za pregovarački stol (Kovačević, 2004: 258–259).

¹⁷ Što su ubrzo uvidjeli i bosanski Srbi te su pokušavajući umanjiti šanse za zračne udare NATO-a izdali priopćenje u kojem pozdravljaju američku mirovnu inicijativu, bivšem američkom predsjedniku Jimmiju Carteru poslali su zahtjev da se uključi u pregovaranje o obustavi vatre te su pokušali organizirati sastanak na relaciji Karadžić – Holbrooke (Holbrooke, 1998: 101).

AFSOUTH (*Allied Forces Southern Europe* – Savezničke snage južne Europe), opisao kao „upotrebu zračnih snaga na način na koji se zračne snage inače ne koriste” (Lambeth, 2010: 34). Naime, operacija *Deny Flight* bila je projektirana na način da su za zračnu potporu i zračne napade suglasnost morali dati i NATO i UN, što se u praksi pokazalo iznimno neučinkovito, s obzirom na to da su zahtjevi jedne strane često bili odbijeni ili suspendirani nakon početnih jednokratnih udara što je dovelo do nevjerodostojnosti prijetnje.¹⁸

Operacija Deliberate Force

Operacija *Deliberate Force* započela je 30. kolovoza 1995. kao prva saveznička operacija nakon hladnog rata¹⁹ i kao najopsežnija vojna akcija²⁰ u povijesti NATO-a²¹ koja nije imala za cilj pobijediti vojsku bosanskih Srba, već smanjiti njenu borbenu sposobnost i natjerati je da obustavi vojne udare na Sarajevo i druge UN sigurnosne zone i, u konačnici, dovesti bosanske Srbe za pregovarački stol (Owen, 2000: 190).

Usporedno s vojnom akcijom, liderima bosanskih Srba, Radovanu Karadžiću i Ratku Mladiću poslana je poruka kako su trenutačni napadi od strane NATO-a pokrenuti kako bi se spriječilo daljnje granatiranje Sarajeva te je naglašeno da je provođenje aktualnih zračnih udara isključivo pod nadležnošću NATO-a i da UN nema ovlasti prekinuti ih. Za prekid napada potrebno je ispunjenje sljedećih zahtjeva: (1) prekid svih napada i prijetnji napadom od strane bosanskih Srba protiv UN-ovih sigurnosnih zona Sarajeva, Bihaća, Goražda i Tuzle; (2) potpuno povlačenje srpskog teškog

¹⁸ Tijekom dvije godine poslano je preko stotinu zahtjeva za CAS (*Close Air Support*), od čega je UN odobrio samo četiri. Također, odobreno je samo pet zahtjeva za precizne zračne udare koji nisu nanijeli značajnije gubitke snagama bosanskih Srba (Lambeth, 2010: 34).

¹⁹ U kojoj je sudjelovalo preko 5000 osoblja iz 15 država saveznica; preko 400 zrakoplova, od čega 222 borbenih; 18 zračnih baza raspoređeno u pet europskih država te tri nosača zrakoplova smještena u Jadranskom moru (Owen, 2000: 200).

²⁰ Operacija je uključivala zračne napade u kojima je pretežno korišteno precizno navođeno oružje (69%); uključivala je prvo korištenje Tomahawk projektila u području Europske zapovjedne zone; prva kontinuirana upotreba USAF F-16 borbenih zrakoplova i laserski navođenih projektila u borbi; prvo kontinuirano korištenje USAF F-15Es sa elektro-optičkim navođenjem; prvo borbena korištenje bespilotne letjelice Predator; prvo korištenje njemačkog Luftwaffea nakon Drugog svjetskog rata; prvo uvođenje španjolskih zračnih snaga u borbu; te prvi doprinos talijanskih zračnih snaga u borbi (Owen, 2000: 199–200).

²¹ U misijama je sudjelovalo osam zemalja saveznica a masovnim zračnim udarima pridružila se francuska i britanska artiljerija. U konačnici, gotovo svih 16 tadašnjih NATO saveznika sudjelovalo je u operaciji u sklopu koje je odrađeno 3515 naleta, pri čemu je bačeno 1026 bombi na 338 pojedinačna cilja (Hendrickson, 2005).

naoružanja²² u radijusu od 20 km izvan Sarajeva; (3) trenutani i potpun prekid svih neprijateljskih djelovanja na cijelom području Bosne (UN A/54/549, 1999: 95).

Zračni su udari 1. rujna 1995. privremeno suspendirani kako bi general Bernard Janvier pokušao pregovarati s Mladićem koji je bio voljan udovoljiti traženim zahtjevima, ali pod određenim uvjetima što ni za UN, ni za NATO nije bilo prihvatljivo (UN 54/549, 1999: 96) te su se zračni napadi ipak nastavili, što je bilo ključno za daljnji uspješni tijek pregovora i vjerodostojnost prisilne diplomacije (Holbrooke, 1998: 134–138; UN 54/549, 1999: 97). Novi pregovori na relaciji Janvier – Mladić dogovoreni su za 10. rujna, međutim taktika²³ koju je Mladić primijenio pokazala se kontraproduktivnom i rezultirala je dodatnim pojačanjem zračne kampanje²⁴ koja se proširila i na vitalne vojne ciljeve u blizini Banja Luke.²⁵

Usporedno s NATO-vom zračnom kampanjom pojačavaju se i napori Miloševića za međunarodnom mirovnom konferencijom kojom bi se okončao rat u Bosni. Prvi pozitivni pomak nakon pokretanja vojne akcije bila su tri ključna ustupka od Miloševića: složio se da Bosna legalno postoji, prihvatio je njezinu nezavisnost u tadašnjim granicama te je dao *de facto* priznanje Bosne i Hercegovine od strane Srbije. Sporazum o završetku opsade Sarajeva²⁶ potpisan je 14. rujna 1995. kao uvod u Daytonski mirovni sporazum kojim je okončan rat u Bosni. Operacija *Deliberate Force* okončana je 20. rujna 1995.

Analiza prisilne diplomacije

Primjenom diplomacije prinude u Bosni, unatoč početnom neuspjehu, uspjelo se okončati borbena djelovanja i dovesti sve zaraćene strane za pregovarački stol. U

²² Što uključuje sva oklopna vozila i tenkove, protuzračna oružja kalibra 12.7 mm i veća (osim ručnih), svi protuzračni i protuoklopni raketni sustavi, svi zemlja-zrak raketni sustavi kao i njihovi lansirni sistemi i lansirna vozila, te lansirne rampe za raketne sustave (Owen 2000: 287–288).

²³ Ratko Mladić je prijetio napadom na UN-ove sigurnosne zone i odbio pregovore oko oslobađanja dvojice zarobljenih francuskih vojnih pilota (Holbrooke 1998: 148).

²⁴ Istovremeno, napadi su povećali napetost u NATO-u i međunarodnoj zajednici. Francuska, Španjolska, Kanada i Grčka kritizirale su napade. Moskva je zaprijetila povlačenjem iz kontakt skupine, preispitivanjem sporazuma o vojnoj suradnji s NATO-om, jednostranoj pomoći Srbima, te su predložili UN-u rezoluciju koja osuđuje bombardiranje (Holbrooke, 1998: 148–149).

²⁵ Također, upotrebjeno je i 13 krstarećih Tomahawk projektila koji su bili usmjereni na vojne ciljeve u zapadnoj Bosni i koji su imali značajan psihološki učinak (Holbrooke, 1998: 148).

²⁶ Sporazum je obvezao bosanske Srbe da obustave sve ofenzivne operacije na sarajevskom području i uklone svo teško naoružanje iz područja u roku od sedam dana. Nadalje, bosanski Srbi morali su osigurati dva kopnena puta za dostavu humanitarne pomoći, te osigurati otvaranje sarajevskog aerodroma u roku od 24 sata. Zauzvrat, NATO bi prekinuo bombardiranje, ali bi se udari nastavili ako zahtjevi ne bi bili ispunjeni ili ako bi se prekršili, a sud o tome donosio bi NATO i SAD, bez UN-a (Holbrooke, 1998: 156–162).

početnoj fazi međunarodna je zajednica izabrala strategiju odvrćanja uz istovremene pokušaje pronalazaženja političkog rješenja. Vijeće sigurnosti proglasilo je šest gradova sigurnosnim zonama UN-a²⁷ te su postavljanjem UNPROFOR-a pokušali odvratiti bosanske Srbe od napada na njih, no masakr u Srebrenici 1995. označio je neuspjeh strategije (Seybolt, 2008: 41). SAD je ostao isključen sve do kraja 1994. kada je postalo jasno da će za uspjeh biti potreban agresivniji pristup vjerodostojnijom vojnom silom.

Burg (2004) navodi pet pokušaja prisile nad bosanskim Srbima: (1) kao odgovor za opsadu Sarajeva u ljeto 1993. NATO je iznio prijetnju napadom u slučaju opstrukcije dostave humanitarne pomoći ili napada na UN-ove snage; (2) nakon prvog raketiranja Markale u veljači 1994. iznesen je ultimatum bosanskim Srbima da povuku teško naoružanje iz grada; (3) kao odgovor za napad na Goražde, u travnju 1994. poduzeta su tri jednokratna zračna udara i iznesen je ultimatum za povlačenje Srba poduprt prijetnjom o novim i agresivnijim zračnim udarima; (4) u studenom 1994. NATO je zračnim udarima napao srpsku zračnu bazu i srpske protuzračne položaje oko Bihaća kao odgovor na srpske prijetnje napadima na muslimanske enklave u zapadnoj Bosni; (5) u svibnju 1995. zračni su udari bili usmjereni na skladišta naoružanja kao potpora iznesenom ultimatumu za povlačenje teškog naoružanja iz Sarajeva (Burg, 2004: 60–61).

Uspjeh diplomacije prinude u Bosni kombinacija je sljedećih čimbenika: (1) američko preuzimanje diplomatske inicijative i aktiviranje agresivnijeg pristupa uz vjerodostojnu vojnu prijetnju te stvaranje percepcije kod bosanskih Srba da će biti poraženi na bojnopolju – čime je zadovoljen **kriterij vjerodostojnosti**; (2) korištenje pozitivnih poticaja u vidu priznavanja Republike Srpske u Bosni, zadržavanje već osvojenog teritorija te obećanje o ukidanju sankcija²⁸ Srbiji – čime je zadovoljen **kriterij reciprocnosti**; (3) jačanje hrvatske ofenzive i stvaranje federalnih snaga u Bosni uz aktivnu vojnu potporu NATO-a te američko dopuštenje kršenja embarga na oružje s ciljem prebacivanja ravnoteže snaga u regiji – čime je zadovoljen **kriterij proporcionalnosti**.

Kosovo

Kosovo je u sklopu Jugoslavije bilo autonomna srpska pokrajina za koju ustavom nije predviđena mogućnost odcjepljenja. Iako je Komunistička partija Jugoslavije predviđala mogućnost samoodređenja za Kosovo, od toga je odustala te je Kosovo postalo autonomna oblast u okviru Srbije. Ustav Jugoslavije iz 1974. potvrdio je status Kosova

²⁷ Srebrenica, Sarajevo, Bihać, Goražde, Tuzla i Žepče.

²⁸ Ekonomske sankcije koje su nanijele ozbiljnu štetu srpskoj ekonomiji, te posljedično loš životni standard srpskog stanovništva počeo je biti ozbiljna prijetnja Miloševićевой političkoj moći u Srbiji. Glavna prepreka ukidanju sankcija postalo je vodstvo bosanskih Srba i njihovo djelovanje u Bosni zbog čega im je Milošević uskratio aktivnu vojnu potporu i sav fokus usmjerio na kooperativnost sa Zapadom kako bi se okončao rat, a Srbiji ukinule sankcije (Henriksen, 2007: 110).

kao punopravne jedinice Federacije, međutim Miloševićeva je vlast 1989. ukinula Kosovu taj status (Caratan, 1996: 6).

Odgovor Albanaca na gubitak autonomije bio je nenasilan otpor pod vodstvom Ibrahima Rugove i Demokratskog saveza Kosova (DSK), koji nikako nije uspijevaio skrenuti pozornost svjetske javnosti na kosovski problem. Razočaranje Daytonom za Rugovu je označio pad popularnosti, a Kosovari su se okrenuli radikalnijim metodama.²⁹ Oslobođilačka vojska Kosova (OVK), formirana od nekoliko nasilnih skupina, 1989. uzdigla se kao posljedica pada popularnosti Rugove i DSK-a. Vojna strategija OVK-a bila je strategija provociranja. Napadali bi srpske sigurnosne snage i srpsko civilno stanovništvo kako bi izazvali snažan srpski odgovor, što bi dovelo do intervencije međunarodne zajednice.³⁰ Napadi OVK-a započeli su u veljači 1996. te najavili gerilske borbe za oslobađanje Kosova od Srpske represije (Phillips, 2012: 68; Henriksen, 2007: 124–125).

SAD je u slučaju Kosova, za razliku od rata u Bosni, od početka zauzeo jedinstveni stav o upotrebi sile za okončanje sukoba.³¹ Također, UN, koji je igrao veliku ulogu u ranijim jugoslavenskim ratovima, u slučaju Kosova ostao je po strani (Gibbs, 2010: 280–281). Aktivnosti Zapada³² intenzivirale su se početkom 1998. kad je Vijeće sigurnosti UN-a usvojilo rezoluciju 1160 kojom osuđuje nasilno djelovanje, kako OVK-a, tako i srpskih snaga. U svibnju 1998. SAD organizira pregovore³³ između Miloševića i Rugove koji su zbog nepomirljivih stajališta propali (Gibbs, 2010: 298). Istovremeno, stanje na terenu rapidno se pogoršavalo. Udružene snage srpske vojske i policije granatirale su albanska sela u dolini Drenica te su proširile ofenzivu na albanska sela uz kosovsko-albansku granicu na području Peja, što je dovelo do prognanstva 30 000³⁴ Albanaca (Phillips, 2012: 89–92).

²⁹ Dodatan faktor koji je utjecao na jačanje radikalizma na Kosovu bila je kriza u Albaniji koja je omogućila krijumčarenje velike količine oružja na Kosovo čime je uklonjena glavna prepreka oružanog ustanka.

³⁰ Hashim Thaci (predstavnik OVK-a na pregovorima u Rambouilletu) je, komentirajući situaciju u srednjim 90-im godinama prošlog stoljeća, rekao da su se u ono vrijeme „...osjećali da ih međunarodna zajednica ignorira. Morali smo ih prisiliti da obrate pozornost na nas...” (Henriksen, 2007: 125).

³¹ „Nećemo stajati sa strane i promatrati kako srpske vlasti na Kosovu rade ono što im više ne polazi za rukom u Bosni” (Albright, 2005: 312).

³² Početkom veljače 1998. godine predsjednik Clinton šalje izaslanika za Balkan Roberta Gelbarda na pregovore s Miloševićem (Gibbs, 2010: 298). Kontakt skupina 9. ožujka 1998. godine (SAD, Italija, Njemačka, Francuska, Engleska i Rusija) osuđuje srpske napade i poziva na prekid neprijateljskog djelovanja te najavljuje razmatranje uvođenja ekonomskih sankcija i embarga na oružje (Narduli, 2002: 13).

³³ Milošević je na iste pristao isključivo pod prijetnjom novih sankcija (Phillips, 2012: 92).

³⁴ Do kraja studenog 1998. prognano je preko 300 000 albanskih kosovara (Phillips, 2012: 89), a do kraja svibnja 1999. , 1,5 milijuna, dok se oko 225 000 smatralo nestalim, a 5000 je pogubljeno (NATO, 1999).

Tijekom cijele kosovske krize, Miloševićeva diplomatska strategija bila je svaliti svu krivnju na teroristička djelovanja OVK-a u čemu mu je OVK itekako pomagao. Dodatno, Milošević nije ni bio previše zainteresiran za političko rješenje krize jer je, poučen iskustvom iz Bosne, znao da je za autorizaciju NATO-ve upotrebe sile potrebna rezolucija Vijeća sigurnosti, što je s jedne strane dugotrajan proces, a s druge se strane računalo na ruski veto. Iako je SAD znao da ne može računati na Vijeće sigurnosti za autorizaciju sile dobili su podršku za političke ciljeve te je Vijeće sigurnosti 23. rujna 1998. usvojilo rezoluciju 1199 deklarirajući stanje na Kosovu kao prijetnju miru i stabilnosti (Albright, 2005: 218, 316–318).

Operacija Determined Falcon

Operacija *Determined Falcon*, kao najveća NATO-va zračna vojna vježba na području Balkana održana je 15. lipnja 1998. kojom je demonstrirana sva snaga i sposobnost brze projekcije sile u regiji. Cilj vježbe bio je odvratiti Miloševića od daljnjeg nasilja protiv etničkih Albanaca na Kosovu. Glavni tajnik NATO-a, general Javier Solana, izjavio je da NATO podržava svako političko rješenje koje pridonosi prekidu nasilja na Kosovu, istovremeno naglasivši kako ostaje odlučan da pridonese naporima za promicanje stabilnosti i sigurnosti u regiji te da namjerava aktivno sudjelovati u odgovoru međunarodne zajednice (Solana, 1998).

Listopadska kriza i Rambouillet

Masakr u Gornjem Obrinju u kojem su srpske snage 26. rujna 1998. ubile 34 civila američka je administracija shvatila kao Miloševićev odgovor na vojnu vježbu *Determined Falcon*. Odgovor NATO-a bio je aktivacija ACTWARN-a,³⁵ nakon čega Vijeće NATO-a 1. listopada 1998. odobrava aktivaciju ACTREQ-a.³⁶ UN, četiri dana kasnije, podnosi izvještaj o ocjeni srpskog pridržavanja u skladu s rezolucijama 1160 i 1199 u kojem iznosi da su srpske snage pojačale svoju ofenzivu što je rezultiralo progonom dodatnih 20 000 civila. NATO je 13. listopada 1998. aktivirao ACTORD³⁷ koji će stupiti na snagu za 96 sati. Istovremeno, na sastanku u Beogradu, Richard Holbrooke i visoki NATO dužnosnici iznose Miloševiću ultimatum da će bombardirati Srbiju

³⁵ ACTWARN (*activation warning*) predstavlja autorizaciju za SACEUR (vrhovni saveznički zapovjednik za Europu) za slanje upita vladama država članica da identificiraju tip i količinu zrakoplova koje mogu osigurati za vojnu operaciju (Henriksen, 2007: 149; fusnota 7) te ujedno i prvi korak u mobilizaciji NATO-vih snaga za borbena djelovanja.

³⁶ ACTREQ (*activation request*) predstavlja formalnu obvezu sudjelovanja u vojnim operacijama (*General Principles and Procedures for EU Force Identification, Generation/Activation and Deployment*), odnosno drugi korak u mobilizaciji NATO snaga za borbena djelovanja.

³⁷ ACTORD (*activation order*) predstavlja treći i posljednji korak u mobilizaciji snaga za NATO-ve vojne operacije.

ukoliko ne prekine ofenzivna djelovanja i ne povuče svoje snage s Kosova (Henriksen, 2007: 151–153). Od Miloševića se tražilo da potpiše sporazum prema kojem bi imao deset dana za smanjenje broja pripadnika srpske vojske i policije na Kosovu, izbjeglice i prognanici mogli bi se vratiti svojim kućama, oko 2000 međunarodnih promatrača pod okriljem OSCE-a rasporedili bi se po Kosovu, NATO bi zračnim preletima iznad Kosova provjeravao kretanje srpskih snaga, unutar devet mjeseci održali bi se izbori, uvela bi se multietnička policija, tražila se obveza suradnje Srbije s Haaškim sudom za ratne zločine, te sudjelovanje u pregovorima za vraćanje autonomije Kosovu (Albright, 2005: 319). Iako je Milošević pristao na sporazum, isti nije bio dugog vijeka te ubrzo dolazi do porasta nasilja koje je eskaliralo masakrom u selu Račak u siječnju 1999. godine (Phillips, 2012: 94–100).

U zajedničkom su priopćenju SAD i Rusija osudili masakr u selu Račak i zatražili da se odgovorni privedu pred lice pravde. Istovremeno, Javier Solana izdaje priopćenje kojim jasno daje na znanje da je vrijeme za pregovore isteklo. Kontakt skupina 29. siječnja 1999. iznosi zahtjev da Beograd i Priština prihvate okvir sporazuma o okončanju sukoba i poziva ih da 6. veljače održe pregovore u Rambouilletu.³⁸ Milošević je odbio, a poslana srpska delegacija nije imala ovlasti za donošenje ni provođenje odluka (Phillips, 2012: 101–103). Kosovska je delegacija 15. ožujka 1999. potpisala u Parizu sporazum iz Rambouilleta: Privremeni sporazum za mir i samoupravu na Kosovu, koji su bojkotirali srpska delegacija i ruski pregovarač (Albright, 2005: 325). OSCE je 20. ožujka 1999. započeo s povlačenjem međunarodnih snaga s Kosova zbog zaoštravanja situacije na terenu³⁹ i očitu neizbježnost vojnog angažmana (Phillips, 2012: 104–105).

Operacija Allied Force

NATO-vi borbeni zrakoplovi započeli su 78-dnevnu zračnu kampanju protiv srpskih snaga 24. ožujka 1999. Operacija *Allied Force*⁴⁰ najintenzivnija je i najkontinuiranija vojna operacija od završetka Drugog svjetskog rata te predstavlja prvu veliku

³⁸ Od obiju strana tražilo se prihvaćanje plana kojim bi Kosovo dobilo autonomiju i koji bi provodile NATO snage s cca 28 000 vojnika. Status Kosova ponovno bi se razmatrao nakon tri godine kada bi se uzela u obzir i „volja naroda“, a uz pomoć međunarodne zajednice održali bi se izbori i uspostavile demokratske institucije (Albright, 2005: 325).

³⁹ Još je krajem veljače 1999. godine srpska vojska poslala dodatnih 60 tenkova, 50 oklopnih vozila i dodatne borbene trupe (Phillips, 2012: 104).

⁴⁰ NATO-va zračna kampanja sastojala se od triju faza. Prva faza uključivala je napade na srpsku protuzračnu obranu na teritoriju Kosova. Druga faza sastojala se od paralelnih napada na srpske snage na teritoriju Kosova i napada na strateške ciljeve na teritoriju Srbije. Posljednja, treća faza, imala je za cilj poremetiti funkcioniranje srpske vlade i demoralizirati stanovništvo Srbije, a uključivala je proširenje napada na MUP, sjedište Socijalističke partije, državnu TV kuću i druge značajne mete (Seybolt, 2008: 82).

borbenu operaciju provedenu iz humanitarnih razloga zbog počinjenih ratnih zločina spram vlastitog stanovništva (Lamb, 2002: 32), te prva velika borbena operacija poduzeta u svrhu provedbe rezolucije Vijeća sigurnosti, ali bez njezine autorizacije (Roberts, 1999: 102). Umjesto predaje, Miloševićev odgovor na NATO-vo bombardiranje bila je odmazda protiv kosovskih civila (Phillips, 2012: 107). Iako je početni pokušaj odvraćanja silom propao te unatoč domaćem pritisku, geopolitičkoj zabrinutosti zbog odnosa s Rusijom i Kinom, problemima izbjeglica i kolateralnih žrtava, saveznička operacija održala se sve do njezina uspješnog završetka (Lamb, 2002: 2; Gallis, 1992: 2).

Na NATO-vu sastanku na vrhu u Washingtonu, 23. travnja 1999. odobreno je intenziviranje zračne kampanje i proširenje ciljeva s vojno-industrijske infrastrukture i na druge strateške ciljeve te angažiranje dodatnih savezničkih zračnih snaga. Također, izneseni su zahtjevi koji se očekuju od Miloševića za okončanje operacije: (1) prestanak svih vojnih operacija na Kosovu; (2) povlačenje vojnih, policijskih i paravojnih snaga s Kosova; (3) pristanak na razmještaj međunarodnih vojnih snaga na Kosovu; (4) pristanak na siguran i bezuvjetan povratak svih izbjeglica i prognanika te neometan pristup i rad humanitarnih organizacija; (5) osiguranje vjerodostojnog uvjerenja na spremnost za uspostavu političkog rješenja na Kosovu, u skladu sa sporazumom iz Rambouilleta (Lamb, 2002: 5).

Do početka lipnja 1999. vojni udari i diplomatska događanja spojili su se u snažnu prinudu: OVK je počeo značajno napredovati u ofenzivi, Haaški je sud 27. svibnja 1999. objavio optužnicu protiv Miloševića za zločine protiv čovječnosti, a Rusija je Srbiji odlučila javno uskratiti potporu.⁴¹ Sve skupa navelo je Miloševića da 3. lipnja 1999. objavi kapitulaciju. Srpske snage počele su se povlačiti s Kosova 9. listopada 1999., a zračni su udari NATO-a službeno suspendirani 10. listopada 1999. (Albright, 2005: 342–344).

Analiza prisilne diplomacije

Henriksen (2007) navodi da je prisilna diplomacija na Kosovu bila neadekvatna, što je rezultat temeljnih razlika između SAD-a i Europe i njihove različite percepcije o tome kako i u kojem omjeru koristiti silu i diplomaciju (Henriksen, 2007: 189–190; 200). Prema tom autoru, značajnu je poteškoću NATO-vom djelovanju predstavljala vjerodostojnost. Naime, NATO je iznosio prijetnje koje nije bio u poziciji ispuniti. Operacija *Determined Falcon* imala je za cilj demonstraciju brze projekcije sile, međutim Milošević je znao da NATO nije u mogućnosti organizirati brze napade te je dobro pretpostavio da je prijetnja „blef” i nastavio s daljnjom ofenzivom (Henrik-

⁴¹ Prema izjavi britanskog generala pukovnika Mikea Jacksona, ruska odluka da pruži javnu potporu Zapadu bila je ključni povod za Miloševićevo okončanje agresije i kapitulaciju (Manolache, 2015).

sen, 2007: 139; 176). Nakon NATO-ve aktivacije ACTWARN-a Milošević je sazvao sastanak Vrhovnog obrambenog vijeća Srbije na kojem je Momčilo Perišić, tadašnji glavni zapovjednik stožera, izrazio uvjerenje da će NATO realizirati prijetnju ako ne postupe u skladu s rezolucijom 1199. Milošević, s druge strane, nije vjerovao da je međunarodna zajednica spremna izvršiti iznesene prijetnje. Bio je uvjeren da će napadi, čak i ako NATO započne s njima, trajati svega par dana, jer će morati popustiti pod pritiskom međunarodne zajednice, što predstavlja nezadovoljenje **kriterija vjerodostojnosti**. Aktivacija ACTORD-a i dolazak visoko pozicioniranih dužnosnika u Beograd kako bi naglasili ozbiljnost situacije izazvala je kod Miloševića zabrinutost da bi se prijetnja vojnih udara zaista mogla ostvariti (Henriksen, 2007: 150–155) i potaknula ga na potpisivanje Listopadskog sporazuma koji je u konačnici propao, između ostalog i zbog određenih propusta: pritisak je stavljen na Beograd, ali ne i na Oslobođilačku vojsku Kosova od koje nikad nije zatraženo da potpiše sporazum o prekidu vatre. Dodatno, nakon dogovora s Holbrookeom, Milošević je stekao dojam da mu je obećano da će se granice s Albanijom zatvoriti kako bi se spriječilo krijumčarenje oružja, zamrznuti sredstava OVK-a te angažirati oko redukcije njihova utjecaja. Kada se ništa od navedenog nije ostvarilo Milošević se osjećao izigranim (Henriksen, 2007: 156), što ujedno predstavlja nezadovoljenje **kriterija reciprocnosti**. U konačnici, unatoč vjerovanju da će zračna kampanja prisiliti Miloševića na suradnju nakon nekoliko dana, za to je bilo potrebno 11 tjedana. Kao razlog navedenom, američki visoki vojni dužnosnici navode da zračna kampanja *Allied Force* nije započela na način na koji Amerika inače koristi svoje zračne snage. Iako su smatrali da bi najučinkovitije bilo od početka kampanje krenuti s napadima na Beograd, na Miloševića i pristaše njegova režima, za to, u prvoj fazi operacije, nisu imali odobrenje (Henriksen, 2007: 191). Navedeni nesklad vojnog i političkog djelovanja predstavlja nezadovoljenje **kriterija proporcionalnosti**.

No unatoč početnom neuspjehu, uspješnom eskalacijom postojećih vojnih operacija (**proporcionalnost**), vjerodostojnom prijetnjom intenziviranja vojnih akcija (**vjerodostojnost**), u kombinaciji s gubitkom domaće i međunarodne podrške (**reciprocnost**), natjeralo je Miloševića da objavi kapitulaciju.

Afganistan

Od svoje iznenadne pojave 1994., osvojivši grad Kandahar i okolne pokrajine, talibani, nasljednici mudžahedina, u početku su pobudili nadu kod mnogih Afganistanaca kako će pokret islamskih studenata konačno uništiti zaraćene frakcije koje su uništavale zemlju nakon rušenja komunističkog režima 1992. te donijeti mir i stabilnost u Afganistan. Međutim, talibani su uveli najrigoroznije tumačenje šerijatskog

zakona⁴² koji je nadahnio novi ekstremistički oblik fundamentalizma diljem Srednje Azije (Rashid, 2001: 28–33; 64). Pored katastrofalnog humanitarnog stanja u zemlji⁴³ sve su zaraćene strane provodile i etnička čišćenja i vjerske progone,⁴⁴ dok su zemlje u okruženju samo jačale te podjele povećavanjem vojne i materijalne pomoći nekoj od zaraćenih strana.⁴⁵ Istovremeno, UN je bio nemoćan i ignoriran od svih; niti je uspio uvjeriti talibane u svoju neutralnost, niti je uspio spriječiti druge zemlje u naoružavanju zaraćenih strana (Rashid, 2001: 109–110).

SAD je ignorirao građanski rat u Afganistanu i podržavao talibane kroz saveznike Pakistan i Saudijsku Arabiju dijelom jer su talibani bili protuiranski, protu-šiiitski i prozapadnjački nastrojeni, a dijelom zbog ostvarenja vlastitih nacionalnih interesa kroz energetske⁴⁶ projekte na tom području (Tarzi, 2006: 5–6). Američka se administracija počela udaljavati od talibana i pakistanske potpore talibanima potkraj 1997. godine. UN je osnovao „Skupinu zainteresiranih zemalja: 6+2”⁴⁷ koji je imao za cilj provesti embargo na uvoz oružja u Afganistan te potaknuti pregovore između zaraćenih strana koji u konačnici, kao ni ostali napori UN-a,⁴⁸ nisu dali nikakve rezultate (Rashid, 2001: 111–112; 119).

Preuzimanjem kontrole nad gotovo cijelim područjem Afganistana, te izjave pakistanskih dužnosnika kako će talibani uskoro dobiti međunarodno priznanje okuražila je talibanskog gosta, Osamu bin Ladenu, u objavljivanju džihada protiv SAD-a i saudijske kraljevske obitelji (Rashid, 2001: 124) te je Al Qaida 7. kolovoza 1998. godine napala američka veleposlanstva u Keniji i Tanzaniji, američki razarač USS Cole 12. li-

⁴² Talibani su na osvojenim područjima, pored uvođenja šerijatskog zakona, zabranili školovanje ženskoj djeci a ženama zapošljavanje, liječenje u bolnicama i izlazak iz kuća, zabranili su TV, radio, većinu sportova i bilo kakvih rekreativnih aktivnosti i zabave, te su s vremenom zabranili i protjerali sve nevladine i humanitarne djelatnike i organizacije iz zemlje (Rashid 2001: 110; 119–120; 167–182).

⁴³ Glad, građanski rat, prirodne katastrofe, masovne seobe, trgovina drogom, te povećanje terorističkih skupina.

⁴⁴ Cilj talibana bio je očistiti zemlju od šiita i nepaštuna, te stvoriti najčišću islamsku zemlju na svijetu (Rashid, 2001: 14; 122).

⁴⁵ Iran, Rusija, Turska, Uzbekistan, Kazahstan, Kirgistan, Indija i Tadžikistan podupirale su antitalibanski savez, dok su Pakistan i Saudijska Arabija, te SAD posredno preko te dvije države, podupirale talibane.

⁴⁶ Opširnije u Rashid (2001), poglavlja 12 i 13.

⁴⁷ Rusija, SAD, Pakistan, Iran, Turkmenistan, Uzbekistan, Tadžikistan i Kina.

⁴⁸ U travnju 1998. na sastanku s američkim posebnim izaslanikom talibanske su vođe obećali smanjenje ofenzivnih djelovanja i ublažavanje diskriminirajuće politike prema ženama, ali su ista odbacili nakon odlaska američkog predstavnika. Krajem istog mjeseca na sastanku pod pokroviteljstvom UN-a u Islamabadu obje zaraćene strane pristale su osnovati mirovnu komisiju sa po 20 ulema za donošenje odluka o obustavi vatre, prestanku talibanskih opsada i razmjene ratnih zarobljenika, međutim talibani su kasnije odbili imenovati svoje izaslanstvo čime je taj mirovni proces propao (Rashid 2001: 119).

stopada 2000. godine u Jemenu te 11. rujna 2001. izvela teroristički napad u New Yorku i Washingtonu. Nakon napada na američka veleposlanstva 1998., američka strategija diplomacije prinude uključila je: (1) dvodnevnu vojnu akciju;⁴⁹ (2) blokiranje svih talibanskih financijskih sredstava; (3) nagradu od 5 milijuna dolara za bin Ladena; (4) pritisak na talibane da izruče bin Ladena (Tarzi, 2006: 5–6).

Dva dana nakon američkih udara, talibanski vođa Mulla Omar osudio je američke napade, zatražio Clintonovu ostavku i povlačenje američkih trupa iz Saudijske Arabije. SAD je odgovorio zahtjevom za isporučenje bin Ladena i predložio službeni dijalog koji je Mulla Omar prihvatio. Sljedeće dvije godine trajali su susreti između američkih i talibanskih dužnosnika, a američka poruka tijekom tog razdoblja bila je jasna: isporučenje bin Ladena i zatvaranje svih terorističkih kampova za obuku. Odgovor talibana bio je da je Osama bin Laden njihov gost i junak u očima afganistanskog naroda zbog svoje protusovjetske uloge, te bi njegovom predajom povrijedili paštunsku tradiciju zbog čega bi ih Afganistanci svrgnuli s vlasti (Albright, 2005: 302). Talibanima je poslana nedvosmislena poruka da će se za svaku buduću terorističku aktivnost od strane bin Ladena i Al Qaide, oni osobno smatrati odgovornima, te da američke snage zadržavaju svako pravo na uporabu vojne sile, bilo preventivno, bilo kao odgovor na napad. Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN-a od 15. listopada 1999. godine talibanima i Al Qaidi zamrznuta su novčana sredstva, zabranjena putovanja, te dostava oružja (UN Resolution 1267). Talibanski glasnogovornik, 20. studenog 1998. godine izjavljuje da je bin Laden nevino optužen za napade na američke ambasade, te da s obzirom na to da SAD nije dostavio nikakve optužujuće dokaze, može slobodno živjeti u Afganistanu, ali su mu zabranjene političke i vojne aktivnosti (Jacquard, 2001: 84). Kao odgovor na američko grupiranje vojnih snaga u jugozapadnoj Aziji u pripremi operacije *Enduring Freedom*, talibanski ambasador u Pakistanu 5. listopada 2001., poslao je poruku da su talibani voljni procesuirati bin Ladena u skladu s Islamskim zakonom (CNN 2001), međutim 10. listopada 2001. talibanski glasnogovornik izjavljuje da, s obzirom na poduzete američke vojne aktivnosti, ranije postavljena politička i vojna ograničenja bin Ladenu više nisu na snazi te da može slobodno voditi Sveti rat protiv Amerike.

Talibane je dodatno razljutila činjenica da Afganistanskoj Ujedinjenoj Fronti nisu nametnute nikakve sankcije i nastavila je dobivati pomoć od Rusije, Irana, Indije i drugih Srednjoazijskih država. Pakistan je, iako se obvezao na poštivanje sankcija, iste prekršio i nastavio opskrbljivati talibane s novcem, naftom, ljudstvom i oružjem. Slijedom toga, Vijeće sigurnosti UN-a rezolucijom 1363 od 31. srpnja 2001. godine osnovalo je skupinu promatrača koji bi nadzirali provedbu embarga na dostavu oružja,

⁴⁹ S američkih brodova u Crvenom i Arapskom moru, 20. kolovoza 1998. godine lansirano je 79 Tomahawk projektila u sklopu operacije *Infinite Reach* koje su pogodile Al Qaidine terorističke kampove za obuku u Afganistanu i farmaceutsku tvornicu u Sudanu.

na što su talibani odgovorili da će ubiti svakog UN-ovog promatrača koji dođe na pakistansko-afganistansku granicu (Rashid, 2001: 13). SAD je vojnu intervenciju opravdao dvjema rezolucijama Vijeća sigurnosti UN-a: rezolucijom 1368 koja osuđuje terorizam i rezolucijom 1373 koja obvezuje članice Saveza u borbi protiv terorizma.

Operacija Enduring Freedom

Operacija *Enduring Freedom* započela je 7. listopada 2001. kojom se planiralo stvoriti preduvjete za antiterorističke i humanitarne pothvate u Afganistanu. Ciljevi operacije bili su: (1) jasno dati talibanima na znanje da davanje utočišta teroristima ima svoju cijenu; (2) prikupljanje obavještajnih podataka koji bi olakšali buduće operacije protiv talibana i Al Qaide; (3) razvijanje odnosa s antitalibanskim savezom; (4) onemogućavanje terorističkim skupinama korištenje Afganistana kao svojeg sigurnog utočišta; (5) promjena vojne ravnoteže, onemogućavajući talibanima daljnja ofenzivna djelovanja; (6) osiguranje humanitarne pomoći pogođenom stanovništvu (Grant, 2002: 13–14).

Paralelno sa zračnom kampanjom američka je kopnena vojska, predvođena specijalnim postrojbama, provodila obuku pripadnika antitalibanskog saveza za vođenje nekonvencionalnog rata (*GlobalSecurity*). Do prosinca 2001. godine mnogi su ciljevi zračne kampanje ostvareni, te su se borbena djelovanja proširila na planinske predjele Tora Bore⁵⁰ u koje su se povukli Al Qaida i talibanski borci. Iako su stotine članova Al Qaide i talibanskog vodstva pobjegle u Pakistan, te iako ni sam Osama bin Laden nije nađen, mreža Al Qaide u Afganistanu je uništena i talibanski je režim srušen u manje od dva mjeseca (RAND, 2005). No, pobjeda je bila kratkog vijeka. Usprkos činjenici da je antitalibanski savez uspostavio novu privremenu vladu 2002. godine, u nedostatku jasno definirane post-intervencionističke strategije, talibani su s vremenom ponovno ojačali utjecaj među lokalnim stanovništvom.⁵¹

Analiza prisilne diplomacije

Operacija *Infinite Reach* poduzeta kao osveta za napade na američka veleposlanstva kojoj je cilj bio likvidacija bin Ladena, predstavlja strategiju odvratanja kao element

⁵⁰ U potjeri za bin Ladenom i bojazni da bi talibani mogli ugroziti nedovoljno čvrstu privremenu Karzajevu vladu CENTCOM je pokrenuo operaciju *Anaconda* koju su predvodile američke konvencionalne kopnene snage potpomognute SOF timovima i antitalibanskim afganistanskim borcima s ciljem zarobljavanja i/ili ubijanja svih protivničkih boraca (RAND, 2005).

⁵¹ Glavni razlozi razočaranja koalicijskim snagama: (1) savezničke snage koristile su neproporcionalne zračne udare što je rezultiralo velikim brojem civilnih žrtava; (2) američka nulta tolerancija na proizvodnju opijuma rezultirala je još većim osiromašenjem stanovništva; (3) nedostatak američke angažiranosti u obnovi Afganistana čija je tranzicija na demokraciju uključivala isključivo promociju, bez konkretne socijalno-ekonomske transformacije za pomoć siromašnom i socijalno isključenom stanovništvu; (4) više od 40% humanitarne pomoći vratilo se u zemlje donatorice preko korporativnih profita i konzultantskih plaća (Sonali, 2009: 2–3).

prisilne diplomacije kojim se protivnika pokušava odvratiti od poduzimanja budućih terorističkih akcija. Operacija *Enduring Freedom* rezultat je klasične prisilne diplomacije u kojoj je SAD iznio zahtjev talibanima uz prijetnju poduzimanja vojne akcije, te je ista poduprta gomilanjem i razmještanjem vojnih snaga u regiji. Niti jedna strategija nije dala pozitivni rezultat. Operacija *Infinite Reach* nije odvratila Al Qaidu od poduzimanja budućih napada, što je dokazano 2000. napadom na američki razarač USS Cole u Jemenu i 2001. terorističkim napadima na New York i Washington. S druge strane, operacija *Enduring Freedom* eskalacijom u sveobuhvatan rat potvrdila je, po definiciji, propast prisilne diplomacije (Art i Cronin, 2007: 308–309).

Prema teoriji prisilne diplomacije, zadiranje u nacionalne interese protivnika smanjuje vjerojatnost njegove suradnje (George, 1993: 13). Temeljni cilj talibana bio je osiguranje opstanka na vlasti, stjecanje vlasti na teritoriju koji je još u rukama antitalibanskog saveza te dobivanje međunarodnog priznanja. Iako SAD nije nikada direktno i eksplicitno iznio da razmišlja ili da ima u planu promjenu režima u Afganistanu, u obzir treba uzeti percepciju talibana po tom pitanju. Izjave predsjednika Busha da će talibani dijeliti istu sudbinu kao i bin Laden (Bush 2001) i izjava glavnog tajnika Powella da nemaju ambicije rušiti režim u Afganistanu osim u slučaju ako talibani nastave podupirati bin Ladenu (ABC, 2001) idu u prilog stvaranja takve percepcije.

Strategija prisilne diplomacije nalaže zamjenu pretpostavke racionalnosti protivnika s kulturološkim, sociološkim, političkim i drugim čimbenicima koji utječu na protivnika i njegov proces donošenja odluka (George i Simons, 1994: 16–20), a koji u slučaju Afganistana nisu dovoljno ili uopće uzeti u obzir.⁵²

Iako su **kriteriji vjerodostojnosti i proporcionalnosti** bili zadovoljeni, neispunjene **kriterija reciprocnosti** u kombinaciji s čimbenicima koji su dodatno utjecali na smjer djelovanja i otpor talibana (međunarodna podrška – u prvom redu Pakistana,⁵³ talibanska prihvatljivost rata te u konačnici i sam terorizam⁵⁴), presudili su uspjehu prisilne diplomacije.

⁵² Talibanski se režim temeljio na šerijatskom zakonu i pashtunwaliju – plemenskom kodu časti koji se sastoji od niza kodeksa koji određuju svaki aspekt života. Jedan od ključnih je *Melmastia* koja označava gostoprimstvo – svaka osoba treba osigurati bezuvjetnu zaštitu gosta koji ne smije biti povrijeđen niti isporučen neprijatelju (Aftab Ali, 2013).

⁵³ Iako se službeni Pakistan, na zahtjev SAD-a, ogradio od talibana, vojni i političko-vjerski establišment i dalje ih je podržavao i poticao na otpor i objavljivanje džihada ukoliko ih SAD napadne.

⁵⁴ Terorističke su organizacije iznimno odlučne i visoko motivirane za ostvarenje svojih ciljeva za koje su se spremne i žrtvovati. S druge strane, terorizam ima za cilj izazvati nasilan odgovor države. Dakle, sve ono što država poduzima kako bi poduprla vjerodostojnost prijetnje upravo je ono što teroristi žele postići (Art i Cronin, 2007: 308–309).

Irak

Američka invazija na Irak iz 2003. vuče svoje korijene iz ranih devedesetih godina prošlog stoljeća. Povijesni, politički, diplomatski i strateški kontekstualni čimbenici koji su poduprli i odredili smjer američkog djelovanja posljedica su prvog Zaljevskog rata, UN-ovih sankcija i inspekcija te terorističkih napada na SAD 2001.⁵⁵ (Perry, 2015: 9).

UN-ove inspekcije razoružavanja Iraka

Završetak prvog Zaljevskog rata potvrđen je 3. travnja 1991. godine rezolucijom Vijeća sigurnosti UN-a 687⁵⁶ kojom je utemeljen sustav nadzora temeljem kojeg je iračka vlada morala prijaviti sva postrojenja, pogone i programe za proizvodnju OMU-a, kao i već postojeće zalihe koje posjeduje. Za kontrolu i uništenje biološkog i kemijskog oružja, kao i raketa dugog dometa⁵⁷ odgovorno je bilo Povjerenstvo UN-a (UNSCOM – *United Nation Special Commission*), dok je Međunarodna agencija za atomsku energiju (IAEA – *International Atomic Energy Agency*) bila odgovorna za nuklearno oružje. Iraku su kao „poticaj” za suradnju nametnute sankcije na izvoz nafte sve dok Vijeće sigurnosti UN-a ne dobije pozitivno izvješće inspektorata (Blix, 2004: 34). IAEA je do kraja 1992. godine uspješno uništila ili premjestila sva iračka postrojenja i opremu za proizvodnju nuklearnog oružja te do 1994. godine uklonila sav fizijski materijal iz Iraka čime je uklonjena mogućnost proizvodnje nuklearnog materijala za vojne potrebe (Blix, 2004: 146), no s druge strane UNSCOM-ov se rad zbog konstantnih iračkih opstrukcija, prekida te ponovnog uspostavljanja suradnje značajno odužio. U izvješću iz prosinca 1998. UNSCOM navodi kako Irak nije osigurao potpunu suradnju koju je obećao, te su SAD i Velika Britanija u periodu od 17. do 20. prosinca 1998. godine provele operaciju *Desert Fox* čiji su glavni ciljevi bili usmjereni na uništenje sposobnosti proizvodnje i korištenja OMU-a, smanjenje sposobnosti iračke vojske za inicira-

⁵⁵ Nakon pobjede u prvom Zaljevskom ratu smatrano je kako se režim Sadama Huseina neće uspjeti dugo održati na vlasti, no unatoč značajnoj šteti koja je nanesena iračkim vojnim kapacitetima, SAD nije uspio ostvariti jedan od primarnih ciljeva: uništenje iračke Republikanske garde, čime je režim Sadama Huseina ostao i više nego sposoban suzbijati unutarnje protivnike. Upravo će ta sposobnost postati značajan problem u godinama nakon operacije *Desert Storm*, te u provođenju UN-ovog procesa nadzora, inspekcija i razoružavanja Iraka za koji se smatralo kako će trajati svega nekoliko mjeseci (Albright, 2005: 224–225), no suprotno procjenama, proces se odužio na osam godina u svojoj prvoj fazi, koja je završila četverodnevnom američko-britanskom vojnom operacijom *Desert Fox*, te se nakon četiri godine pauze nastavio 2002., da bi se okončao 2003. vojnom operacijom *Iraqi Freedom*.

⁵⁶ Rezolucijom 687 definirani su dugoročni uvjeti prekida vatre, što je uključivalo embargo na oružje i nastavak ekonomskih sankcija (nametnute rezolucijom VS UN 661 u kolovozu 1990. godine) sve dok Irak ne uništi svo OMU (Perry 2015: 19, fusnota 50).

⁵⁷ Dostizanje udaljenosti preko 150 km.

nje potencijalnih budućih ratova, te demonstraciju posljedica kršenja međunarodnih obveza (U.S. Department of Defence), na što je irački potpredsjednik Taha Yasin Ramadan, 19. prosinca 1998. godine objavio okončanje misije UNSCOM-a (Blix 2004: 41-48). Nakon operacije *Desert Fox*, koja je u konačnici za posljedicu imala jedino prekid inspekcija razoružavanja, članice Vijeća sigurnosti nisu bile složne oko smjera daljnjeg postupanja glede Iraka,⁵⁸ te su krajem siječnja 1999. godine organizirale tri radne skupine čija su izvješća pokazala da je većina iračkog programa OMU-a uništena i donijele zaključak da bi postojanje nadzora bilo najučinkovitije jamstvo da Irak neće ponovno steći ili proizvoditi zabranjeno oružje, međutim iračka je vlada odbila tu mogućnost uz obrazloženje da nema povratka inspekcija bez povlačenja sankcija (Blix, 2004: 50-51).

U prosincu 1999. Vijeće sigurnosti UN-a rezolucijom 1284 utemeljuje Povjerenstvo Ujedinjenih naroda za nadzor, verifikaciju i inspekciju biološkog i kemijskog oružja za Irak (UNMOVIC). Nakon pauze od gotovo četiri godine, 2002. održana su tri kruga sastanaka koji u početku nisu doveli do iračke suglasnosti, no sve glasnije američko zagovaranje vojne intervencije navelo je Huseina na bezuvjetno prihvaćanje rezolucije Vijeća sigurnosti 1441 kojom je pokrenut novi niz inspekcija da bi se pronašao eventualno OMU te provelo razoružavanje (Blix, 2004: 98). Istovremeno, politika SAD-a spram iračkog razoružavanja nakon terorističkih napada u rujnu 2001. zagovarala je oružanu intervenciju⁵⁹ ispred UN-ovih inspekcija (Blix, 2004: 17–18; 24) te su smatrali da je za potpunu garanciju da Irak u budućnosti neće proizvoditi niti posjedovati OMU potrebna smjena vladajućeg režima.⁶⁰ Američki predsjednik George Bush 28. siječnja 2002. održao je svoj čuveni govor u kojem je Irak, Iran i Sjevernu Koreju nazvao „osovinom zla”, a u listopadu 2002. Kongres SAD-a autorizira predsjednika Busha za upotrebu vojne sile protiv Iraka (Art i Cronin, 2007: 309).

Nakon 300 inspekcija na preko 230 lokacija, 27. siječnja 2003. na sjednici Vijeća sigurnosti na kojoj je trebalo dati ocjenu stanja na temelju koje bi se donijela odluka o daljnjem postupanju, predsjednik UNMOVIC-a Hans Blix iznio je zaključak da je Irak djelomično zadovoljio zahtjeve za suradnjom, te da postoji određen nedostatak dokaza koje još treba prikupiti kako bi se postojanje OMU u potpunosti isključilo

⁵⁸ Francuska i Rusija su smatrale da su sva iračka postrojenja i programi za proizvodnju OMU uništeni, te da se treba prijeći u fazu nadzora kojom bi se spriječila eventualna buduća revitalizacija takvih programa, te su zagovarali razmatranje ukidanja sankcija. S druge strane, SAD nije želio ni ukidanje sankcija, ni prekid UNSCOM-a, ali su bili voljni nuklearni program razoružavanja prebaciti u fazu nadzora (Blix, 2004: 51).

⁵⁹ Bushova doktrina „preventivnog rata”, donesena nakon terorističkih napada 11. rujna 2001. godine, nalaže da SAD, ako ima razloga sumnjati na moguću prijetnju, mora napasti prvi preventivnim udarom (Blix, 2004: 68–69).

⁶⁰ SAD je 2001. godine započeo s izradom plana za svrgavanje režima u Iraku (Perry, 2015: 11).

(Blix, 2004: 144–146). Istovremeno, SAD je objavio dokument u kojem navodi da Irak i dalje provodi organizirane pokušaje prikrivanja, te da su nerazriješene velike količine oružja za masovno uništavanje,⁶¹ temeljem čega je zaključio da je Irak prekršio rezoluciju 1441 (Blix, 2004: 142–143) te je tijekom veljače 2003. nastavljeno američko grupiranje snaga u Perzijskom zaljevu koje je do ožujka 2003. doseglo brojku od 250 000 vojnika (Blix, 2004: 207). Američka je administracija javno iznijela namjeru poduzimanja vojne akcije kada je 17. ožujka 2003. predsjednik Bush iznio ultimatum Huseinu da u roku od 48 sati napusti Irak (Perry, 2015: 8).

Operacija Iraqi Freedom

Operacija *Iraqi Freedom* koja je započela 20. ožujka 2003. za strateški je cilj imala svrgavanje Sadamova režima, degradiranje iračke vojne sposobnosti i korištenja OMU-a te onemogućavanje da do istog dođu terorističke organizacije. Kip Sadama Huseina na trgu Firdos u Bagdadu srušen je 9. travnja 2003. što je simboliziralo kraj njegova režima, dok je službeno okončanje operacije i pobjedu saveznika objavio predsjednik Bush 1. svibnja 2003.⁶² Iako su SAD i saveznici ostvarili brzu i laku pobjedu, svladali iračku vojsku, okupirali Irak i uspostavili novu vladu, porast nasilja protiv savezničkih snaga uskoro je prerastao u asimetričan rat između pobunjenika, američkih vojnih snaga i nove Vlade.⁶³

Analiza prisilne diplomacije

Za povećanje vjerojatnosti uspjeha prisilne diplomacije navodi se važnost jasno definiranih ciljeva, neulazak u sferu temeljnih nacionalnih interesa protivnika te kako višestruki zahtjevi umanjuju vjerojatnost uspjeha (George, 1993: 13). SAD je u početnoj fazi naglašavao važnost iračke suradnje u procesu uništenja OMU kao preduvjet uklanjanja sankcija i uspostave suradnje, da bi s vremenom postavio zahtjev za promjenom režima kao ključnim preduvjetom ne intervencije. Dakle, dok teorija prisilne diplomacije naglašava smanjenje zahtjeva kao načina za smanjenje protivničkog otpora, SAD je radio upravo suprotno, zahtjeve je intenzivirao. Drugi način smanjenja otpora protivnika podrazumijeva korištenje poticajnih nagrada za suradnju. Iako je iračka vlada u određenim fazama pokazala dobru volju za suradnju na procesu razoružavanja,

⁶¹ Američka se argumentacija, prema riječima Hansa Blixa, oslanjala na dokumente za koje se kasnije utvrdilo da su krivotvoreni, te na tvrdnjama da Irak nije osigurao trenutnu i bezuvjetnu suradnju koju je zahtijevala rezolucija 1441 (Blix, 2004: 142–143).

⁶² Sadam Husein uhićen je 14. prosinca 2003. u Tikritu te mu je suđeno na posebnom sudu u Iraku koji ga je osudio na smrt vješanjem 30. prosinca 2006. (Bassil, 2012: 36).

⁶³ Prema procjenama iz 2011., irački rat odnio je više od 100 000 žrtava, gotovo 300 000 je ranjeno, preko 2 000 000 Iračana je emigriralo, što je Ameriku u konačnici stajalo preko 800 biliona dolara (Bassil, 2012: 29).

nametnute sankcije nikada nisu ni djelomično ukinute. Također, nametnute sankcije, kao sredstvo prisile, nisu polučile željene rezultate, jer su u konačnici naštetile samo iračkim civilima, dok je istovremeno vladajući režim ilegalnom prodajom nafte omogućavao uvoz za potrebe elite i njezinih pristaša – navedeno ukazuje na nezadovoljenje **kriterija reciprocnosti**.

Pored jasno definiranog zahtjeva, sljedeću bitnu komponentu prisilne diplomacije predstavlja vjerodostojna prijetnja. Sadam Husein, na temelju vlastitog prijašnjeg iskustva, i temeljem američkog djelovanja zadnjih desetak godina u rješavanju drugih kriza u svijetu, nije američku vojnu prijetnju percipirao kao dovoljno vjerodostojnu i potentnu da bi mogla ugroziti njegov režim, odnosno odbacio je mogućnost američke sveobuhvatne vojne invazije i bio je uvjeren da SAD neće koristiti kopnene vojne snage, jer bi im korištenje istih moglo nanijeti prevelike gubitke (Woods, 2003: 1–16). Glavna Huseinova briga vezana za američke napade bila je da će isti potaknuti šiite na oružanu pobunu, dok je kao glavne vanjske prijetnje smatrao Iran, Izrael i Tursku (Woods, 2003: 25). Navedena percepcija ugroza ujedno daje i odgovor na pitanje zašto Sadam Husein nije iznio jasne dokaze o nepostojanju OMU čime bi ukinuo sankcije, ali i otklonio glavni američki adut za poduzimanje vojne intervencije. S namjerom odvratanja Irana i neprijatelja na domaćem terenu, Husein nije želio da se sazna da Irak ne posjeduje OMU. Čak je i svojim vojnim zapovjednicima tek u prosincu 2002. rekao kako se u slučaju rata ne mogu oslanjati na eventualne skrivene zalihe biološkog ili kemijskog oružja (Woods, 2003). Navedeno ukazuje na nezadovoljenje **kriterija vjerodostojnosti**. S druge strane, **kriterij proporcionalnosti**, iako je zadovoljen, nije bio dovoljan za osiguranje uspjeha strategije.

Zaključak

Teorija tvrdi a praksa dokazuje da je provedba diplomacije prinude teška i često neučinkovita te je stoga važno identificirati čimbenike koji utječu na povećanje vjerojatnosti uspjeha. U određenim situacijama prisutnost pojedinih preduvjeta, koji su označeni kao značajni za uspjeh mogu imati vrlo mali utjecaj, dok neki drugi mogu učiniti ključnu razliku. Mnogo je utjecajnih čimbenika, od sadržaja same strategije koja se sastoji od iznesenog zahtjeva, definiranog ili ne, vremenskog okvira, dovoljno kredibilne prijetnje koja je, ili nije, poduprta ustupkom kao nagradom za suradnju, pa sve do situacijskih i kontekstualnih aspekata. George (1993) naglašava da je prinuda izrazito kontekstualno ovisna, kako u pogledu utjecaja na odabir strategije tako i na implementaciju i, ponajviše, na ishod iste, te ističe da na uspjeh utječu dvije varijable: što se zahtjeva od protivnika i koliko je on voljan udovoljiti traženom zahtjevu, pri čemu je protivnička motivacija da se opire uvelike određena onime što se od njega traži (George, 1993: 11–12). Byman i Waxman (2002: 44–45) naglašavaju da je za uspjeh

potrebna analiza protivničkih slabih točaka, odnosno „točaka pritiska” koje moraju biti efikasno iskorištene. Značajnije kontekstualne varijable koje je potrebno uzeti u obzir su globalno (regionalno) okruženje, tip krize, vjerojatnost eskalacije sukoba, podrška trećih strana i sl. Dodatno, prinuda je olakšana ako protivnik vjeruje da asimetričnost motivacije djeluje u njegovu korist, da je vrijeme za odgovor ograničeno te da je protivnik uvjeren da je država spremna i voljna izvršiti prijetnju ako zahtjevi ne budu ispunjeni (George, 1993: 81–84).

Diplomacijom prinude u Bosni, nakon početne neuspješne strategije odvratanja, spajanjem različitih čimbenika uključujući upotrebu vojne sile, postignut je uspjeh u okončanju rata i pridobivanju Srba za pregovarački stol. Iskustvo iz Bosne odigralo je veliku ulogu u odabiru strategije na Kosovu koja se, u većini literature, definira kao propali ili granični slučaj uspjeha zbog iznimno duge zračne kampanje. U slučaju Afganistana i Iraka, kao dva iznimno kompleksna slučaja, diplomacija prinude nije uspjela, te su ciljevi ostvareni primjenom sveobuhvatne vojne sile. Propala strategija prinude protiv talibanskog režima rezultirala je vojnom intervencijom, koja je ujedno i odmazda za Al Qaidine terorističke napade na New York i Washington, kao i prvi rat vođen pod parolom globalnog rata protiv terorizma. Američka invazija na Irak, s jedne je strane rezultat (ne)uspjeha prinude Ujedinjenih naroda, s ciljem razoružavanja i uništavanja oružja za masovno uništavanje, te s druge strane američkog proširenog tumačenja prava na samoobranu u sklopu vođenja globalnog rata protiv terorizma. Također, Afganistan i Irak primjeri su koliko je prisilna diplomacija otežana ukoliko protivnik ima drugačiji sustav vrijednosti, drugačiju političku kulturu i vojnu doktrinu.

Rad bi trebao poslužiti kao temelj i poticaj daljnjeg istraživanja u pogledu perspektive diplomacije prinude kao defenzivnog vanjskopolitičkog instrumenta, posebice u pogledu denuklearizacije Sjeverne Koreje i sprečavanja nuklearizacije Irana, ali i kao ofenzivan instrument velikih sila uzevši u obzir trenutnu situaciju na međunarodnoj sceni. Jačanjem revizionističkih centara moći i njihovim nastojanjima za promjenom *status quo* stanja, diplomacija prinude koristi se, pored *proxy* ratovanja i iskorištavanja ekonomskih, političkih i inih percipiranih slabosti protivnika, za stvaranje što boljih pozicija na međunarodnoj sceni.

Literatura

- Albright, Madeleine. 2005. *Memoari državne tajnice*. Profil International. Zagreb.
- Art, Robert J.; Cronin, Patrick M., ur. 2004. *The United States and Coercive Diplomacy*. US Institute for Peace Press. Washington.
- Art, Robert J.; Cronin, Patrick M. 2007. Coercive diplomacy, u: Crocker, Chester A. et al., *Leashing the Dogs of War: Conflict Management in Divided World*. US Institute for Peace Press. Washington: 299–318.
- Bassil, Yussef. 2012. The 2003 Iraq War: Operations, Causes and Consequences. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 4 (5): 29–47.
- Blix, Hans. 2004. *Razoružavanje Iraka: istina i obmana*. Znanje. Zagreb.
- Burg, Steven L. 2004. Coercive Diplomacy in the Balkans: The U.S. Use of Force in Bosnia and Kosovo, u: Art, Robert J.; Cronin, Patrick M., *The United States and Coercive Diplomacy*. US Institute for Peace Press. Washington: 57–118.
- Byman, Daniel; Waxman, Matthew. 2002. *The Dynamics of Coercion: American Foreign Policy and the Limits of Military Might*. Cambridge University Press.
- Caratan, Branko. 1999. NATO i Kosovo: geneza problema i mogućnosti rješavanja krize. *Politička misao*, XXXVI (2): 3–14.
- Dale, Catherine. 2008. *Operation Iraqi Freedom: Strategies, Approaches, Results and Issues for Congress*. CRS Report for Congress.
- De Wijk, R. 2002. The Limits of Military Power: The Battle For Hearts and Minds. *The Washington Quarterly*, 25 (1): 75–92.
- Gallis, Paul E. 1999. *Kosovo: Lessons Learned from Operation Allied Force*. CRS Report for Congress.
- George, Alexander L. 1993. *Forceful Persuasion: Coercive Diplomacy as an Alternative to War*. US Institute for Peace Press. Washington.
- George, Alexander L.; Simons, William E. 1994. *The Limits of Coercive Diplomacy*. Westview Press Inc. Colorado – Oxford.
- Gibbs, David N. 2010. *Humanitarno razaranje Jugoslavije*. Izdavačka knjižnica Zorana Stojanovića. Sremski Karlovci – Novi Sad.
- Grant, Rebecca. 2002. *The Afgan Air War – An Air Force Association Special Report*. Aerospace Education Foundation. Arlington.
- Haun, P. 2015. *Coercion, Survival and War: Why Weak States Resist The United States*. Stanford University Press. Stanford.
- Henriksen, Dag. 2007. *NATO's Gamble: Combining Diplomacy and Air Power in the Kosovo Crisis 1998. – 1999*. Naval Institute Press. Annapolis.
- Holbrooke, Richard. 1998. *Završiti rat*. Šahinpašić. Sarajevo.
- Jacquard, Roland. 2001. *Osama bin Laden: U ime Islama – tajni dosje o najtraženijem teroristu na svijetu*. AGM. Zagreb.
- Jakobsen, Viggo P. 1998. *Western Use of Coercive Diplomacy After the Cold War: A Challenge for Theory and Practice*. Palgrave Macmillan Press Ltd. London – New York.

- Jakobsen, Viggo P. 2012. Coercive Diplomacy: Frequently Used, Seldom Successful. *Kungl krigsvetenskapsakademiens handlingar och tidskrift*, 4: 29–40.
- Jentleson, Bruce. 2006. Coercive Diplomacy: Scope and Limits in the Contemporary World. *Policy Analysis Brief*. The Stanley Foundation.
- Kissinger, Henry. 2015. *Svjetski poredak*. Školska knjiga. Zagreb.
- Kovačević, Živorad. 2004. *Međunarodno pregovaranje*. Filip Višnjić diplomatska akademija, MSP SCG. Beograd.
- Lamb, Michael W. 2002. *Operation Allied Force: Golden Nuggets for Future Campaigns*. Maxwell Papers, 27. Alabama.
- Lambeth, Benjamin S. 2010. Reflections on the Balkan Air Wars. *Air Power History*, 31–43.
- Manolache, Diana; Ciprian, Chris. 2015. *NATO Bombing in the Former Republic of Yugoslavia*. International Conference of Scientific Paper AFASES. Brasov.
- Mock, Alois. 1998. *Dossier Balkan i Hrvatska: Ratna agresija u bivšoj Jugoslaviji – perspektive za budućnost*. Hrvatska sveučilišna naknada – Hrvatski institut za povijest. Zagreb.
- Nardulli, Bruce R. et al. 1999. *Disjoned War: Military Operations in Kosovo*. RAND. Santa Monica.
- Owen, David. 1998. *Balkanska odiseja*. Hrvatska sveučilišna naknada – Hrvatski institut za povijest. Zagreb.
- Owen, Robert C., ur. 2000. *Deliberate Force: A Case study in Effective Air Campaigning*. Maxwell Papers. Alabama.
- Perry, Walter L. et al. 2015. *Operation Iraqi Freedom: Decisive War, Elucive Peace*. RAND. Santa Monica.
- Phillips, David. 2012. *Liberating Kosovo: Coercive Diplomacy and US Intervention*. MIT Press. Cambridge – London.
- Rashid, Ahmed. 2001. *Talibani: Islam, nafta i nova velika igra u Srednjoj Aziji*. Tamaris. Zagreb.
- Roberts, Adam. 1999. NATO's „Humanitarian“ War Over Kosovo. *Survival*, 41 (3): 102–123.
- Seybolt, Taylor B. 2008. *Humanitarian Military Intervention: The Conditions For Success and Failure*. Sipri-Oxford University Press. Oxford.
- Shelling, T. C. 2008. *Arms and Influence*. Yale University Press. New Haven.
- Sonali, Huria. 2009. *Failed States and Foreign Military Intervention: The Afghanistan Imbroglia*. Institute of Peace and Conflict Studies, Special Report, 67. New Delhi.
- Tarzi, Shan M.. 2006. *President Bush Versus the Irrational Taliban: The Dilemma of American Coercive Diplomacy*. Institut of International Studies Bradley University.
- UN 54/549. 1999. *The fall of Srebrenica: Report of the Secretary General Pursuant to General Assembly Resolution 53/35*.
- Woods, Kevin M. et al. 2003. *Iraqi Perspectives Project: A View of Operation Iraqi Freedom From Saddam's Senior Leadership*. United States Joint Forces Command.

Mrežni izvori

- ABC This Week, 23. rujna 2001. <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/specials/attacked/transcripts/abctext092301.html?noredirect=on>, 26. lipnja 2017.
- Aftab Ali, Yasmeen. 2013. Understanding Pashtunwalli. *The Nation*. <https://nation.com.pk/06-Aug-2013/understanding-pashtunwali>, 26. lipnja 2017.
- Bush, George W. 2001. *Address to a Joint Session of Congress*. <http://edition.cnn.com/2001/US/09/20/gen.bush.transcript/>, 26. lipnja 2017.
- CNN. 2001. *U.S. Rejects Taliban Offer to Try bin Laden*, 7. listopada. <http://edition.cnn.com/2001/US/10/07/ret.us.taliban/>, 26. lipnja 2017.
- General Principles and Procedures for EU Force Identification, Generation/Activation and Deployment. 2002. <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12398-2002-DCL-1/en/pdf>, 26. lipnja 2017.
- Global Security Organization. *Operation Enduring Freedom – Operations*. <http://www.globalsecurity.org/military/ops/enduring-freedom-ops.htm>, 26. lipnja 2017.
- Hendrickson, Ryan C. 2005. *Crossing the Rubicon, Combating Terrorism*, NATO review. <http://www.nato.int/docu/review/2005/Combating-Terrorism/Crossing-Rubicon/EN/index.htm>, 2. lipnja 2017.
- NATO. 1999. *NATO's Role in Relation to the Conflict in Kosovo*. <https://www.nato.int/kosovo/history.htm#D>, 26. lipnja 2017.
- NATO. 2016. *Kosovo Air Campaign: Operation Allied Force*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49602.htm, 26. lipnja 2017.
- RAND. 2005. *Operation Enduring Freedom: An Assessment Research Brief No. 9148*. https://www.rand.org/pubs/research_briefs/RB9148/index1.html, 26. lipnja 2017.
- Solana, Javier. 1998. *Press Release Statement on Exercise Determined Falcon*. <https://www.nato.int/docu/pr/1998/p98-080e.htm>, 26. lipnja 2017.
- The Balkans Chronology, <http://planken.org/balkans/chronology/unprofor/1993>, 26. lipnja 2017.
- United Nations Security Council Resolution 781. 1992. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/781>
- United Nations Security Council Resolution 816. 1993. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/816>
- United Nations Security Council Resolution 1160. 1998. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1160>
- United Nations Security Council Resolution 1267. 1999. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1267>
- United Nations Security Council Resolution 1284. 1999. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1284>
- United Nations Security Council Resolution 1363. 2001. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1363>

- United Nations Security Council Resolution 1368. 2001. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1368>
- United Nations Security Council Resolution 1373. 2001. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1373>
- United Nations Security Council Resolution 1441. 2002. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1441>
- U.S. Department of Defence. Operation Desert Fox. http://archive.defense.gov/specials/desert_fox/. 26. lipnja 2017.

The post-cold war coercive diplomacy – Balkan wars and rough states: Bosnia, Kosovo, Afghanistan and Iraq

Summary

This paper analyzes four cases of coercive diplomacy each representing one aspect of contemporary security threats: territorial aggression motivated by nationalist and ethnic aspirations (Bosnia), aggression motivated by self-determination (Kosovo), terrorism (Afghanistan) and weapons of mass destruction (Iraq). The aim of the analysis is to identify factors that had impact on the outcome (success/failure) of coercive strategy. Jentlenson cost benefit model based on the criteria of proportionality, reciprocity and credibility is used as the criterion for valuing outcome. The successful application of coercive diplomacy in Bosnia played a major role in creating Kosovo's coercive strategy which is regarded as a marginal success due to continuance of the air campaign. Coercive diplomacy in cases of Afghanistan and Iraq had failed and goals were achieved through application of brute force. Taking into account the results of the analysis that points to the conclusion that coercive diplomacy, despite conceptual simplicity, is a complex strategy whose outcome is influenced by a number of contextual variables with rather ambivalent character, the purpose of this paper is to comprehend the effectiveness and perspectives of the applicability of Jentlenson model in verification of success or failure of coercive strategy.

Key words: coercive diplomacy, international relations, deterrence, compellence, Iraq, Afghanistan, Bosnia, Kosovo.